

تجزیه و تحلیل اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر توسعه‌ی اقتصادی کشورهای در حال توسعه (میزبان) طی سال‌های ۱۹۷۵ تا ۲۰۰۰

پریسا مناف‌نژاد^۱

چکیده

امروزه بسیاری از سیاستگذاران و مجامع علمی به این باور دست یافته‌اند که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) به یک مفهوم ویژه تبدیل شده است. طی دو دهه‌ی اخیر بسیاری از کشورهای در حال توسعه، سیاست‌های خود را در برخورد با FDI تغییر داده و به طور چشمگیری سعی در حذف موانع موجود در برابر FDI، داشته‌اند و اغلب کشورها در هر سطح از رشد اقتصادی، یک راهکار بنیادی با هدف جذب شرکت‌های چند ملیتی (TNC) ایجاد کرده‌اند. اما مشاهده‌ی تجربیات برخی کشورهای در حال توسعه‌ی موفق منجر به یک بازبینی مجدد در مورد نقش FDI و همچنین شرکت‌های چند ملیتی شد و به تدریج کشورها سعی در جذب فناوری و امکانات تحقیق و توسعه که توسط شرکت‌های چند ملیتی وارد شده بود،

^۱ کارشناس آمارهای محیط زیست مرکز آمار ایران

تجزیه و تحلیل اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ... گزیده مطالب آماری - ۶۴

کردند. در مقابل، شرکت‌های چند ملیتی نیز الگوی رفتاری خود را نسبت به سرمایه‌گذاری در کشورهای در حال توسعه تغییر دادند که یکی از دلایل عمده‌ی این تغییر برخورد را می‌توان رشد شتابان تغییرات فناوری و افزایش هزینه‌ی نوآوری دانست. از طرفی FDI نوعی از سرمایه‌گذاری است که ایجاد بدهی نمی‌کند بنابراین می‌تواند برای کشوری که در بحران مالی به سر می‌برد و قادر به باز پرداخت بدهی خود نیست، سودمند باشد. در چنین شرایطی بود که نیاز به FDI ضرورت یافت و ضروری به نظر می‌رسید تا کشورهای در حال توسعه، شرکت‌های چند ملیتی را دعوت به همکاری کنند.

مقدمه

در دنیای امروز مشکلاتی از قبیل بیکاری، رشد جمعیت، رکود اقتصادی، فقر و توزیع ناعادلانه‌ی درآمد گریبانگیر بسیاری از کشورها به ویژه کشورهای کمتر توسعه‌یافته^۱ (LDC) و کشورهای در حال توسعه می‌باشد. در چنین شرایطی اجرای طرح‌های صنعتی، دستیابی به ثبات اقتصادی و ورود به صحنه‌ی رقابت جهانی نیازمند ایجاد فرصت‌های شغلی بیش‌تر از طریق به‌کارگیری فناوری مدرن و سرمایه‌گذاری در بخش‌ها و فعالیت‌های مختلف اقتصادی است. به عبارتی تنها راه نجات از این مشکلات صنعتی شدن است. اما نکته‌ی مهم این است که صنعتی شدن نیازمند سرمایه‌ی کافی و ارز خارجی است و این مسئله در کشورهای در حال توسعه به راحتی تأمین نمی‌شود.^۲

امروزه مهم‌ترین منبع تأمین هزینه‌ی سرمایه‌گذاری پس‌انداز ملی است، اما تقریباً در تمام کشورهای در حال توسعه از جمله ایران، پس‌انداز ملی در سطحی نیست که جوابگوی سرمایه‌گذاری‌های مورد نیاز باشد و اگر هم پس‌اندازی صورت گیرد غالباً به صورت غیر اقتصادی است و به تشکیل سرمایه نمی‌انجامد. به همین دلیل این کشورها با کمبود منابع مالی برای سرمایه‌گذاری مواجه هستند و برای جبران کمبود سرمایه و منابع مالی مورد نیاز، به جلب سرمایه‌های خارجی و مشارکت خارجی در فعالیت‌های

^۱ *Less Developed Countries*

^۲ اکبر نوری، «سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی شرکت‌های چند ملیتی آمریکا»، اقتصاد و مدیریت، شماره‌ی ۱۸ و ۱۹، سال ۱۳۷۲، ص ۵۸.

گزیده مطالب آماری - ۶۴ ————— تجزیه و تحلیل اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ...

اقتصادی و صنعتی روی آورده‌اند. از میان انواع سرمایه‌های خارجی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی که توسط شرکت‌های چند ملیتی انجام می‌شود از اهمیت خاصی برخوردار است.^۱

چنانچه آمارها نشان می‌دهد، کشورهای شرق آسیا به واسطه‌ی برخورداری از شرایط مطلوب و اتخاذ سیاست‌های ویژه دریافت‌کنندگان خوبی برای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بوده‌اند. به عنوان مثال چین در سال ۱۹۹۳، دوازده درصد از کل جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی جهان و ۳۳ درصد از جریان سرمایه‌گذاری به کشورهای در حال توسعه را جذب کرده است.^۲

در حال حاضر رقابت بسیار فشرده‌ای میان ملتها برای جذب سرمایه‌های خارجی وجود دارد و هر کشور برای استفاده‌ی گسترده‌تر از سرمایه‌های خارجی، تسهیلات بیش‌تری به سرمایه‌گذاران بین‌المللی ارائه می‌دهد و با ایجاد اعتماد و اطمینان در سرمایه‌گذاران، منابع مورد نیاز برای توسعه‌ی صنعت را به دست می‌آورد.

در گذشته بسیاری از کشورهای در حال توسعه تمایلی نداشتند که درهای کشور را به روی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی باز کنند و اعتقاد بر این بوده که این شرکت‌ها تنها در فکر غارت منابع کشورها هستند و حاکمیت و استقلال ملی را به خطر می‌اندازند. اما در سال‌های اخیر با روشن شدن نقش مؤثری که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌تواند در فرایند رشد و توسعه‌ی اقتصادی کشورها داشته باشد، نگرش کشورهای در حال توسعه نسبت به آن تغییر کرده است. در ایران نیز به واسطه‌ی پایین بودن نرخ پس‌انداز و نوسانات قیمت نفت، منابع کافی برای سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های اقتصادی وجود ندارد و با توجه به کمبود منابع مالی و نیاز کشور به فناوری پیشرفته، جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مورد توجه قرار گرفته است.

^۱ فریده رحمانی، «جلب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی»، اطلاعات سیاسی اقتصادی، شماره‌ی ۷ و ۸، سال ۱۳۷۹، ص ۱۶۴.

^۲ UNCTAD, *World Investment Report 2002*, p.291

تجزیه و تحلیل اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ... ————— گزیده مطالب آماری - ۶۴

روش تحقیق، موانع و مشکلات

در این تحقیق، نحوه‌ی بررسی کتابخانه‌ای خواهد بود که البته با مشکلاتی نیز همراه است. معمولاً در مطالعات کمی و تجربی، فقدان آمار و اطلاعات و مغایرت آمارها از مشکلات عمده‌ی تحقیق می‌باشد. در این جا به برخی از مشکلات اشاره می‌کنیم:

- (۱) مغایرت آمار منتشره در مورد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در نشریات رسمی داخلی و بین‌المللی. (در حال حاضر، آمار سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در سالنامه‌ی آماری بین‌المللی با آمار آن در ترازنامه‌های بانک مرکزی مغایرت دارد).
- (۲) عدم امکان مقایسه و بررسی دقیق دو دوره با استفاده از مشاهدات مناسب، هر چند که با تغییرات حاصل در قوانین کشور در سال ۱۳۷۲، دوران حاضر شباهت زیادی با قبل از انقلاب از نظر ساختاری دارد.
- (۳) وجود یک وقفه‌ی ۱۵ ساله (۱۳۷۲-۱۳۵۷) به دلیل تغییر قوانین و مقررات کشور و عدم وجود آمار در این دوره.

آشنایی با انواع سرمایه‌گذاری خارجی

هر سرمایه‌گذاری که به وسیله‌ی شرکت‌های خصوصی یا افراد در کشورهای غیر از وطن آن‌ها انجام می‌گیرد، سرمایه‌گذاری خارجی نام دارد. سرمایه‌گذاری خارجی معمولاً در دو قالب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی^۱ (FDI) و سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی^۲ (FPI) تقسیم‌بندی می‌شود.

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI)

برای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تعاریف متعددی ارائه شده است که به شرح زیر است:

^۱ Foreign Direct Investment

^۲ Foreign Portfolio Investment

گزیده مطالب آماری - ۶۴ ————— تجزیه و تحلیل اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ...

به نظر UNCTAD^۱ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی عبارت است از سرمایه‌گذاری که متضمن مناسبات بلند مدت بوده و منعکس‌کننده‌ی کنترل و نفع مستمر شخصیت حقیقی یا حقوقی مقیم یک کشور در شرکتی واقع در خارج از موطن سرمایه‌گذار باشد. مطابق با تعریف وزارت بازرگانی آمریکا هر گاه یک فرد یا گروهی از اتباع آمریکایی حداقل ۱۰ درصد سهام یا حق رأی یک مؤسسه‌ی اقتصادی خارجی را داشته باشند، مالکیت آن‌ها در آن مؤسسه به عنوان یک سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی آمریکا تلقی می‌شود.^۲

سرمایه‌گذاری غیر مستقیم خارجی (FPI)

این نوع سرمایه‌گذاری به سرمایه‌گذاری در تأمین سهام موسوم است و عبارت است از تمامی اسناد بهادار که به وسیله‌ی یک فرد یا مؤسسه نگهداری می‌شود. FPI شامل وجوهی است که در بازار سهام، صرف خرید سهام می‌شود و تمایز اصلی آن با سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی آن است که FDI با مدیریت همراه است اما در FPI کنترل دارای اهمیت نمی‌باشد. خرید اوراق قرضه و سهام شرکت‌ها در معاملات بورس و قبوض سپرده در بانک‌های خارجی از انواع FPI می‌باشد.

در یک تعریف کلی از FPI می‌توان گفت: «سرمایه‌گذاری‌های غیرمستقیم، آن دسته از سرمایه‌گذاری‌هایی هستند که اشخاص حقیقی و حقوقی خارجی به صورت خرید اوراق بهادار یک مؤسسه یا شرکت مالی بدون آن که مستقیماً در امر سرمایه‌گذاری شرکت نمایند، سرمایه‌ی خود را در اختیار کشور میزبان قرار می‌دهند.»^۳

^۱ United Nations Conference on Trade and Development

^۲ اکبر نفری، «سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در آمریکا»، اقتصاد و مدیریت، شماره‌ی ۱۸ و ۱۹، سال ۱۳۷۲، ص ۵۸.

^۳ علیرضا رحیمی بروجردی «بررسی نظری پیرامون تأثیر متغیرهای درونزا و برونزا بر فرار سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران»، مؤسسه‌ی تحقیقات پولی و بانکی، ۱۳۷۵، ص ۲۵.

تجزیه و تحلیل اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ... ————— گزیده مطالب آماری - ۶۴

شرکت‌های چند ملیتی (TNC)

شرکت‌های چند ملیتی شرکت‌هایی هستند که همزمان حداقل در دو کشور فعالیت می‌کنند و تلاش می‌نمایند تا سود خود را در سطح جهانی و نه کشور به کشور حداکثر کنند و در واقع به دلیل همین ویژگی است که منابع آن‌ها لزوماً متعلق به کشور میزبان نیست. شرکت‌های چند ملیتی در قالب یکی از دو حالت «شرکت‌های مادر»^۱ و «شرکت‌های وابسته‌ی خارجی»^۲ فعالیت می‌کنند.

مروری اجمالی بر تاریخ سرمایه‌گذاری خارجی

سرمایه‌گذاری خارجی از اواخر سده‌ی نوزده میلادی نقش مهمی را در اقتصاد جهانی ایفا کرده است. در دوره‌ی قبل از ۱۹۱۴ جابه‌جایی سرمایه با جابه‌جایی بزرگ جمعیتی در خارج از اروپا همراه بود. بخش اعظم سرمایه‌گذاری به صورت بهره‌ی ثابت و سرمایه‌گذاری در پرتغالیو بود. در آن زمان بریتانیا مهم‌ترین کشور اعتباردهنده‌ی جهان به شمار می‌رفت و در سال ۱۹۱۴ نیمی از سرمایه‌ی بین‌المللی به این کشور تعلق داشت. به همین جهت دوره‌ی منتهی به سال ۱۹۱۴ را عصر طلایی سرمایه‌گذاری بین‌المللی نامیده‌اند.

جنگ جهانی اول و پیامدهای آن تأثیری اساسی بر ثروت اروپا داشت و اروپا به دلیل بدهی‌های جنگ و هزینه‌های بازسازی تا سال ۱۹۲۰ از یک اعتباردهنده به یک بدهکار تبدیل شد. در نیمه‌ی دوم دهه‌ی ۱۹۳۰ دوره‌ی بحرانی سرمایه‌گذاری خارجی رخ داد. رکود اقتصادی در ایالات متحده (۱۹۲۹-۱۹۳۳) و به دنبال آن در اروپا، موجب ایجاد علاقه به خودکفایی در اقتصاد ملی و ایجاد اشتغال در اقتصاد داخلی کشورها شد. در این شرایط تنزیل ارزش پول ملی، کنترل ارز، ایجاد موانع تعرفه‌ای و سهمیه‌بندی بازارها موجب کاهش سرمایه‌گذاری خارجی شد. این دوره با جنگ جهانی دوم به پایان

^۱ Parent Enterprise

^۲ Foreign Affiliate

گزیده مطالب آماری - ۶۴ ————— تجزیه و تحلیل اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ...

رسید و در نتیجه‌ی آن دو کشور ایالات متحد و بریتانیا در سال‌های ۱۹۳۸ و ۱۹۴۵ بدهکار شدند.^۱

در سال‌های بعد از جنگ جهانی دوم تحولی عظیم در فضای سرمایه‌گذاری ایجاد شد. بین سال‌های ۱۹۶۴-۱۹۵۱ حدود ۹۰ درصد کل سرمایه‌ی خصوصی شکل FDI به خود گرفت. توسعه‌ی FDI در دهه‌ی ۱۹۷۰ نیز تداوم یافت. در این دهه شرایط اقتصادی در سطح جهان تغییر کرد. تداوم و رکود اقتصادی تأثیراتی را بر شرکت‌های چندملیتی برجای گذاشت و به طور کلی از دید کشورهای میزبان نحوه‌ی نگرش نسبت به ورود FDI در حال تغییر و دگرگونی بود. به تدریج کشورهای میزبان شروع به وضع مقرراتی برای افزایش منافع حاصل از FDI و فعالیت شرکت‌های فراملیتی و جهت دادن به فعالیت آن‌ها کردند.

در دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ این روند جای خود را به آزادسازی اقتصادی و مقررات‌زدایی در مورد FDI داد و کشورهای در حال توسعه، تلاش فراوانی برای جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کردند و در این دوره بود که FDI رشد خود را به طور جدی آغاز کرد.

توزیع FDI در مناطق مختلف جهان

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای توسعه‌یافته

پیش از جنگ جهانی اول، اروپا یکی از مهم‌ترین کشورهای صادرکننده‌ی سرمایه بود و در میان کشورهای اروپایی، انگلستان مهم‌ترین صادرکننده‌ی سرمایه به شمار می‌آمد. در سال ۱۹۱۴ ارزش سرمایه‌های خارجی معادل ۴۴ میلیارد دلار بود که بیش‌ترین سهم به ترتیب مربوط به کشورهای انگلستان، آلمان، فرانسه و آمریکا بود (جدول ۱).

^۱ بهروز هادی زنوز، سرمایه‌گذاری خارجی در ایران، انتشارات دیدآوران، ۱۳۷۹، ص ۴۱.

تجزیه و تحلیل اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ... ————— گزیده مطالب آماری - ۶۴

جدول ۱- ارزش سرمایه‌های خارجی کشورها در سال ۱۹۱۴ (میلیارد دلار)

کشور	ارزش سرمایه‌ی خارجی	سهم (درصد)
انگلستان	۱۸	۴۰/۹
آلمان	۹	۲۰/۵
فرانسه	۵/۸	۱۳/۲
آمریکا	۳/۵	۸/۰
سایر کشورها	۷/۷	۱۷/۵
کل	۴۴	۱۰۰

مأخذ: دکتر ضیاء‌الدین هیئت، اقتصاد بین‌الملل (جلد دوم)، تهران، ص ۳۰۳، فروردین ۱۳۴۸.

با جنگ جهانی اول دوران طلایی اقتصاد اروپا پایان یافت و جنگ، اقتصاد کشورها را به کلی درهم ریخت و کشورهایی که قبل از جنگ به عنوان شرکای تجاری با یکدیگر همکاری می‌کردند در مقابل هم قرار گرفتند. بین سال‌های ۱۹۱۸ و ۱۹۲۵ بی‌ثباتی در اقتصاد اروپا به وجود آمد و در دهه‌ی ۱۹۲۰ دخالت دولت‌ها در اقتصاد گسترش یافت. با بروز بحران اقتصادی در اکتبر ۱۹۲۹، روند سرمایه‌گذاری خارجی به طور کلی دچار اختلال گردید و تجارت بین‌المللی از سطح ۳ میلیارد دلار در سال ۱۹۲۹ به یک میلیارد دلار در ۱۹۳۲ تنزل کرد و جریان سرمایه از آمریکا به اروپا شدت یافت، این جریان سرمایه به شکل وام و کمک بالاعوض بود. از طرف دیگر با شروع بازسازی اقتصاد اروپا بعد از جنگ جهانی دوم، جامعه‌ی اقتصادی اروپا براساس معاهده‌ی سال ۱۹۵۷ تأسیس شد و سپس «سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه»^۱ ایجاد شد و به موازات آن مذاکرات ادواری «موافقتنامه‌ی عمومی تعرفه و تجارت» (گات) برگزار شد. سرمایه‌گذاری در اروپا و ژاپن افزایش یافت و با گسترش بازارهای مالی و افزایش رشد،

^۱ OECD: Organization of Economic Corporation & Development

گزیده مطالب آماری - ۶۴ ————— تجزیه و تحلیل اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ...

کشورهای اروپای غربی دارای مازاد سرمایه شدند و به صورت صادرکننده سرمایه مطرح شدند. ژاپن نیز پس از رفع مشکلات جنگ، به رشد بی‌سابقه‌ای دست یافت و با داشتن مازاد سرمایه، شرکت‌های بزرگ ژاپنی به عنوان سرمایه‌گذاران خارجی در جهان مطرح شدند.

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در دهه‌ی ۱۹۸۰ رشد بی‌سابقه‌ای بین کشورهای صنعتی پیدا کرد. در جدول (۲) سرمایه‌گذاری مستقیم مناطق پیشرفته‌ی صنعتی در یکدیگر را ملاحظه می‌کنید.

جدول ۲- سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مناطق پیشرفته‌ی صنعتی در یکدیگر، دهه‌ی ۱۹۸۰ (میلیارد دلار)

توسط	در ژاپن	در آمریکای شمالی	در جامعه‌ی اقتصادی اروپا
ژاپن.....	-	۷۱/۴	۱۶/۷
آمریکای شمالی.....	۱۸/۸	-	۱۸۶/۴
جامعه‌ی اقتصادی اروپا.....	۲۶۹/۷	-	-

مأخذ: شرکت سرمایه‌گذاری سازمان صنایع ملی ایران، بحثی پیرامون سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، گزارش تحقیقی، ۲۵ آبان ماه ۱۳۷۱.

شایان ذکر است که سهم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ایالات متحده در مقایسه با سهم ژاپن و اروپا از سال ۱۹۶۰ تا ۲۰۰۰ از ۴۷ درصد به ۱۲ درصد کاهش یافته است و سهم ژاپن در این دوره از ۰/۷ درصد به ۱۱/۵ درصد در سال ۱۹۸۹ و مجدداً به ۲ درصد در سال ۲۰۰۰ کاهش یافته است^۱ (جدول ۳).

^۱ سید محمدرضا سیدنورانی، پایان‌نامه‌ی دکتری دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۴.

تجزیه و تحلیل اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ... ————— گزیده مطالب آماری - ۶۴

جدول ۳- سهم کشورها و مناطق پیشرفته‌ی اقتصادی در صدور سرمایه‌گذاری خارجی (درصد)

کشور	۱۹۶۰	۱۹۷۳	۱۹۸۹	۱۹۹۳	۱۹۹۴	۱۹۹۵
ایالات متحده.....	۴۷/۱	۴۸	۲۸/۲	۳۰	۲۵	۲۵
اروپا.....	۴۵/۲	۳۹	۵۰/۲	۳۹	۴۳	۴۴
ژاپن.....	۰/۷	۴/۹	۱۱/۵	۵	۶	۶

کشور	۱۹۹۶	۱۹۹۷	۱۹۹۸	۱۹۹۹	۲۰۰۰
ایالات متحده.....	۱۹	۲۳	۲۰	۱۴	۱۲
اروپا.....	۴۷	۴۵	۵۹	۷۱	۶۷
ژاپن.....	۶	۵	۳	۲	۲

مأخذ: شرکت سرمایه‌گذاری سازمان صنایع ملی ایران، بحثی پیرامون سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، گزارش تحقیقی، ۲۵ آبان ۱۳۷۰.

سهم کشورهای توسعه‌یافته از جریان ورودی FDI

همواره بیش‌ترین حجم FDI به کشورهای توسعه‌یافته وارد شده است. طی سال‌های ۱۹۹۷ تا ۲۰۰۰ سهم کشورهای توسعه‌یافته از جریان ورودی FDI همواره افزایش یافته است. بحران ۱۹۹۷ کشورهای آسیای جنوب شرقی عامل مؤثری در تغییر جهت جریان FDI به کشورهای توسعه‌یافته بوده است.^۱

در گزارش UNCTAD آمده است که سیل جریان FDI در جهان به طور کلی تحت

^۱ منصوره عباسی، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، سال ۱۳۸۲، ص ۶۲.

گزیده مطالب آماری - ۶۴ ————— تجزیه و تحلیل اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ...

سلطه‌ی سه قدرت آمریکا، اتحادیه اروپا و ژاپن قرار دارد. انگلیس و فرانسه در سال‌های اخیر جایگزین آمریکا شده‌اند. ولی آمریکا همچنان در رأس کشورهای جذب‌کننده قرار دارد. اکثر سرمایه‌گذاری‌های مستقیم جابه‌جا شده بین کشورهای توسعه‌یافته در شکل ادغام‌ها و خرید شرکت‌های داخلی توسط شرکت‌های چندملیتی^۱ (M&A) بوده است. در فاصله‌ی سال‌های ۱۹۹۵ تا ۲۰۰۰، ۷۵ درصد از FDI جابه‌جا شده در جهان مربوط به M&A می‌باشد که اغلب مربوط به کشورهای توسعه‌یافته می‌باشند.^۲ در سال ۲۰۰۰ حجم این شاخص به ۱۱/۴۴ میلیارد دلار رسید در حالی که مقدار آن در سال ۱۹۹۰ برابر ۱۵۱ میلیارد دلار بوده است. در سال ۲۰۰۰ کشورهای توسعه‌یافته با بیش از ۲۱ درصد افزایش نسبت به سال گذشته بیش از یک تریلیون دلار FDI را به خود اختصاص دادند که حدود سه چهارم از مجموع جذب سرمایه در جهان است. در سال ۲۰۰۱ میزان جریان ورود FDI به کشورهای توسعه‌یافته به شدت تنزل داشت و به حدود ۵۱۰ میلیارد دلار رسید که می‌توان عمده‌ترین دلیل آن را رکورد اقتصادی ایجاد شده در جهان پس از واقعه‌ی ۱۱ سپتامبر دانست.^۳ (جدول ۴)

^۱ *Mergers & Acquisition*

^۲ *John H Dunning, "Determinants of Foreign Direct investment: Globalization Induced Changes and the Role of FDI Policies", World Investment Prospects, 2002.*

^۳ *UNCTAD, World Investment Report 2001, Promoting linkages*

تجزیه و تحلیل اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ... ————— گزیده مطالب آماری - ۶۴

جدول ۴- سهم کشورهای توسعه‌یافته از جریان ورودی FDI (۱۹۷۵-۲۰۰۰) (درصد)

منطقه	متوسط سالانه ۱۹۷۵-۸۰	متوسط سالانه ۱۹۹۰-۹۴	۱۹۹۵	۱۹۹۶
کشورهای توسعه‌یافته.....	۷۶/۶	۶۸/۶	۶۳/۴	۵۸/۸
ژاپن.....	۰/۵	۰/۷	-	۰/۱
اروپای غربی.....	۴۳/۱	۴۳/۴	۳۷	۳۲/۱
اتحادیه‌ی اروپا.....	۴۱	۳۸/۸	۳۵/۱	۳۰/۴
دیگر کشورهای غربی.....	-	۱/۴	۱/۸	۱/۸
ایالات متحده‌ی آمریکا.....	۲۷/۲	۲۱	۱۷/۷	۲۱/۹

منطقه	۱۹۹۷	۱۹۹۸	۱۹۹۹	۲۰۰۰
کشورهای توسعه‌یافته.....	۵۸/۹	۷۱/۵	۷۷/۲	۷۹/۲
ژاپن.....	۰/۷	۰/۵	۱/۸	۰/۶۴
اروپای غربی.....	۲۹/۱	۳۶/۹	۴۵/۲	۵۰
اتحادیه‌ی اروپا.....	۲۷/۲	۳۵/۷	۴۳/۵	۴۸/۵
دیگر کشورهای غربی.....	۱/۹	۱/۲	۱/۷	۱/۲
ایالات متحده‌ی آمریکا.....	۲۱/۶	۲۵	۲۷	۲۲/۲

مأخذ:

UNCTAD, *World Investment Report, (1995, 1998, 1999, 2001), p. 291, 479.*

در میان کشورهای توسعه‌یافته بیش‌ترین میزان جذب FDI توسط آمریکا صورت گرفته است (البته تا قبل از حادثه‌ی ۱۱ سپتامبر). طی چند سال اخیر شاهد افزایش سهم این کشور بوده‌ایم ولی از سال ۲۰۰۰ به بعد سهم این کشور افت داشته خصوصاً در سال ۲۰۰۱ و پس از حادثه‌ی ۱۱ سپتامبر.

گزیده مطالب آماری - ۶۴ - تجزیه و تحلیل اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ...

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای در حال توسعه

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای در حال توسعه پس از دهه‌ی ۱۹۶۰ شکل بارزتری یافت. این سرمایه‌گذاری‌ها از میانگین زیر ۲ میلیارد دلار در اوایل دهه‌ی ۱۹۶۰ به میانگین سالانه‌ی حدود ۸ میلیارد دلار در فاصله‌ی سال‌های ۱۹۷۴ و ۱۹۸۲ رسید.^۱

جدول ۵ - کشورهای در حال توسعه: تأمین اعتبار از منابع خارجی، ۱۹۹۲-۱۹۷۳

۱۹۹۷	۱۹۷۶	۱۹۷۵	۱۹۷۴	۱۹۷۳	
۵۹/۵	۵۵/۷	۴۹/۲	۴۰/۵	۳۱/۷	خالص کل اعتبارات خارجی.....
۴/۵	۱/۹	۶/۱	-۱/۵	۴/۴	سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی.....
۳۳/۳	۳۱/۲	۲۴/۱	۳۱/۶	۱۶/۳	استقراض داخلی.....

۱۹۸۲	۱۹۸۱	۱۹۸۰	۱۹۷۹	۱۹۷۸	
۱۲۴/۴	۱۴۲/۴	۱۰۰/۵	۸۸/۱	۷۹/۳	خالص کل اعتبارات خارجی.....
۱۹/۸	۱۷/۶	۳/۷	۸/۳	۷/۰	سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی.....
۵۳/۱	۸۳/۵	۶۰/۲	۳۸/۳	۵۰/۳	استقراض داخلی.....

^۱ IMF, World Economic Outlook, foreign private investment in developing countries.

تجزیه و تحلیل اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ... گزیده مطالب آماری - ۶۴

جدول ۵ - کشورهای در حال توسعه: تأمین اعتبار از منابع خارجی، ۱۹۹۲-۱۹۷۳
(دنباله)

۱۹۸۷	۱۹۸۶	۱۹۸۵	۱۹۸۴	۱۹۸۳	
۶۶/۸	۷۴/۱	۵۷/۱	۵۸/۴	۸۰/۰	خالص کل اعتبارات خارجی.....
۱۴/۴	۱۰/۲	۱۰/۵	۱۳/۵	۱۳/۵	سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی.....
۵/۴	۱۷/۳	-۱/۶	-۴/۶	۱۲/۱	استقراض داخلی.....

۱۹۹۲	۱۹۹۱	۱۹۹۰	۱۹۸۹	۱۹۸۸	
۱۲۹/۵	۱۰۸/۳	۱۱۳/۶	۷۵/۶	۵۷/۰	خالص کل اعتبارات خارجی.....
۳۰/۱	۲۵/۲	۱۹/۳	۱۶/۷	۷۶/۷	سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی.....
۳۶/۲	۵۸/۴	۲۹/۷	۱۴/۴	۳/۸	استقراض داخلی.....

مأخذ:

International Monetary Fund (IMF), Determinants and Systemic Consequences of International Capital Flows, occasional paper no. 77 (Washington, DC: IMF, 1991); IMF, World Economic Outlook (Washington, DC: IMF October 1991).

این میزان تا سال ۱۹۹۲ کمابیش در سطح میانگین سالانه‌ی ۱۷ میلیارد دلار پایدار ماند ولی در این سال حجم FDI به اوج ۳۰/۱ میلیارد دلار رسید. افزایش ناگهانی حجم FDI در دهه‌ی ۱۹۸۰ در کشورهای در حال توسعه به تغییر حجم جریان FDI در کشورهای در حال توسعه مربوط می‌شود. عمدتاً در دهه‌ی ۱۹۸۰ هم کشورهای در حال توسعه و هم کشورهای توسعه‌یافته شاهد رشد جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بودند.

گزیده مطالب آماری - ۶۴ ————— تجزیه و تحلیل اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ...

برخلاف سال‌های ۱۹۷۳ تا ۱۹۸۲ که استقراض از منابع خصوصی سهم بیش‌تری در جریان سرمایه‌های خصوصی روانه شده به سوی کشورهای در حال توسعه داشت، از سال ۱۹۸۳ سهم FDI افزایش چشمگیری یافت. رشد وام‌های خصوصی پس از شوک نفتی سال‌های ۷۴-۱۹۷۳ شتاب بیش‌تری پیدا کرد. در سال ۱۹۷۳ حجم وام‌های خصوصی تنها ۱۶/۳ میلیارد دلار آمریکا بود ولی در سال ۱۹۸۱ به نقطه‌ی اوج ۸۳/۵ میلیارد دلار رسید. (جدول ۵)

بررسی عملکرد سرمایه‌گذاری خارجی در ایران

سابقه‌ی سرمایه‌گذاری‌های خارجی در ایران کم و بیش به موازات تحولات سرمایه‌گذاری در کشورهای مختلف جهان شکل گرفته اما به دلیل تحولات سیاسی در دوره‌های زمانی مختلف روند سرمایه‌گذاری در ایران با نوساناتی مواجه بوده است.

با توجه به این که طی چند سال گذشته قیمت نفت دچار نوسان شده و از طرف دیگر سطح پس‌انداز بسیار پایین بوده و منابع کافی جهت سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های اقتصادی کاهش یافته لذا سطح سرمایه‌گذاری در کشور مطلوب نیست و با توجه به کمبود منابع مالی و نیاز کشور به تکنولوژی پیشرفته، جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مورد توجه قرار گرفته است.

تاریخچه‌ی سرمایه‌گذاری خارجی در کشور

۱- عملکرد سرمایه‌گذاری خارجی در ایران قبل از انقلاب

اولین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران در سال ۱۲۹۸ هجری قمری (۱۸۲۷ میلادی) بر اساس قراردادی میان دولت و بارون جولوس روتتر از انگلستان شکل گرفت ولی اجرا نشد و ۱۶ سال بعد امتیاز تأسیس بانک شاهنشاهی به مدت ۵۰ سال به همان شخص واگذار شد. به طور کلی سرمایه‌گذاری خارجی از اواسط قرن سیزدهم و اوایل قرن چهاردهم میلادی بیش‌تر توسط روس‌ها و انگلیس‌ها در امور تجارت، صنعت و بانکداری آغاز شد. با ملی شدن صنعت نفت در سال ۱۳۳۰ و ملی شدن سرمایه‌های

تجزیه و تحلیل اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ... ————— گزیده مطالب آماری - ۶۴

خارجی، سرمایه‌گذاران خارجی از بیم ملی شدن و عدم ثبات قانونی تا سال ۱۳۳۴ در به ثبت رساندن شرکت‌های خود هراس داشتند لذا به منظور جلب حضور سرمایه‌های خارجی، با توجه به رکود ثبت شرکت‌های خارجی، قانون جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی در اواخر سال ۱۳۳۴ به تصویب رسید^۱ و آیین‌نامه‌ی اجرایی در سال ۱۳۳۵ به تصویب مجلس درآمد. با این وجود قانون مزبور اختیاری در نظر گرفته شد، به این معنی که سهامداران خارجی شرکت‌های ایرانی تحت سایر قوانین و مقررات کشوری توانستند مانند گذشته به فعالیت‌های خود ادامه دهند و به این ترتیب با تصویب قانون جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی نوع خاصی از سرمایه‌گذاری در ایران تصویب شد. فعالیت شرکت‌های چندملیتی در سال ۱۳۳۶ در ایران آغاز شد و در آن سال دو شرکت با مشارکت سهامداران آمریکایی و فرانسوی تحت حمایت دولت قرار گرفتند. تا سال ۱۳۵۳ در مجموع ۱۶۳ شرکت چندملیتی در بخش صنعت ایران فعال بودند.

جدول ۶ - سرمایه‌گذاری خارجی در ایران طی سال‌های ۴۱-۱۳۳۵ (هزار ریال)

سال	سرمایه‌گذاری ناخالص داخلی	سرمایه‌گذاری خالص خارجی	میزان پس‌انداز	نسبت سرمایه‌گذاری خارجی به پس‌انداز (درصد)
جمع.....	۳۲۶۲۰۰	۵۴۹۰۰	۲۲۱۸۰۰	۲۵
..... ۱۳۳۵	۲۵۳۰۰	۸۱۰۰	۱۷۲۰۰	۴۷
..... ۱۳۳۶	۳۱۲۰۰	۶۰۰۰	۲۵۲۰۰	۲۴
..... ۱۳۳۷	۴۵۳۰۰	۱۳۴۰۰	۳۱۹۰۰	۴۲
..... ۱۳۳۸	۵۳۴۰۰	۹۸۰۰	۴۳۶۰۰	۲۲
..... ۱۳۳۹	۶۳۵۰۰	۸۵۰۰	۵۵۰۰	۱۵۴
..... ۱۳۴۰	۵۸۶۰۰	۶۵۰۰	۵۲۱۰۰	۱۲
..... ۱۳۴۱	۴۸۹۰۰	۲۶۰۰	۴۶۳۰۰	۴۶

مأخذ: مجله‌ی کانون بانک‌ها، مهر ۱۳۴۵.

^۱ همایون خاتمی، «بررسی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی»، رساله‌ی کارشناسی ارشد دانشگاه تهران، ۱۳۷۴، ص ۵۹.

گزیده مطالب آماری - ۶۴ - تجزیه و تحلیل اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ...

برنامه‌ی عمرانی چهارم با هدف تسریع رشد اقتصادی و افزایش درآمد ملی از راه افزایش قدرت تولید با اتکای بیش‌تر به توسعه‌ی صنعتی و بالا بردن بازده سرمایه و استفاده از روش‌ها با فناوری پیشرفته در کلیه‌ی فعالیت‌ها، توزیع عادلانه‌تر درآمد و کاهش نیازمندی‌ها به خارج و تنوع بخشیدن به کالاهای صادراتی کشور به اجرا درآمد.

اهداف برنامه‌ی عمرانی پنجم که طی سال‌های ۵۶-۱۳۵۲ به اجرا درآمد در همان راستای اهداف برنامه‌ی عمرانی چهارم بوده است. این برنامه نیز با تأکید بر بخش صنعت سعی در صنعتی کردن کشور داشت و اعتبار قابل ملاحظه‌ای نیز صرف شبکه‌ی زیربنایی اقتصادی کشور کرد. سال‌های اجرای این برنامه با افزایش درآمدهای نفتی همراه بود و این افزایش درآمد باعث شد زمینه‌ی مناسبی برای ورود سرمایه‌گذاری‌های خارجی فراهم آید و سرمایه‌های خارجی به سرعت وارد کشور شدند.

جدول ۷- سرمایه و وام خصوصی خارجی وارد شده به کشور از طریق مرکز جلب و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی در طول برنامه‌ی عمرانی پنجم ۵۶ - ۱۳۵۲ (میلیارد ریال)

سال	سرمایه‌ی نقدی، غیرنقدی و سرمایه‌گذاری خارجی	میزان رشد (درصد) وام وارد شده
جمع	۲۵۴۰۵	-
..... ۱۳۵۲	۴۰۴۴	۲۰۳
..... ۱۳۵۳	۴۵۰۰	۱۱
..... ۱۳۵۴	۲۹۷۶	-۱۲
..... ۱۳۵۵	۶۵۳۷	۶۴
..... ۱۳۵۶	۶۳۴۸	-۳

مأخذ: گزارش اقتصادی و ترازنامه، بانک مرکزی، سال‌های مختلف.

تجزیه و تحلیل اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ... ————— گزیده مطالب آماری - ۶۴

عملکرد سرمایه‌گذاری خارجی طی سال‌های بعد از انقلاب

(۱) دوره‌ی ۷۲ - ۱۳۷۵

پس از پیروزی انقلاب اسلامی میزان سرمایه‌گذاری خارجی در کشور به شدت کاهش یافت. در این سال‌ها کشور نه تنها در جذب سرمایه‌ی خارجی ناموفق بود بلکه حتی برخی از سرمایه‌گذاری‌های انجام شده در سال‌های قبل از ۱۳۵۷ نیز ملغاً اعلام شد و اصل سرمایه به کشور مادر برگشت داده شد. در این دوره به علل متعددی از جمله تحریم اقتصادی، جنگ و بی‌ثباتی سیاسی و اقتصادی، سرمایه‌گذاران خارجی علاقه‌ای به سرمایه‌گذاری در ایران نداشتند و در این دوره هیچ‌گونه سرمایه‌گذاری خارجی در کشور صورت نگرفت.

(۲) دوره‌ی زمانی ۷۷ - ۱۳۷۲

در این دوره دولت درصدد فراهم کردن زمینه‌ی مناسب جهت جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی بود و در این راستا با تصویب قانون چگونگی اداره‌ی مناطق آزاد تجاری - صنعتی ایران که طبق ماده‌ی ۸ آن سازمان‌ها و شرکت‌های تابع مجاز هستند قراردادهای لازم را با اشخاص حقیقی و حقوقی داخلی و خارجی منعقد کنند، تصویب شد در این قانون تسهیلاتی برای سرمایه‌گذاران خارجی در این مناطق در نظر گرفته شده است و به طور کلی در این دوره تلاش‌های زیادی برای جذب سرمایه‌های خارجی صورت گرفت.

(۳) دوره‌ی زمانی ۱۳۷۸ تا آبان ۱۳۸۱

طی برنامه‌ی سوم توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، موضوع سرمایه‌گذاری خارجی و تسهیل شرایط انجام آن همچنان مورد توجه سیاستگذاران بوده است. هر چند که همانند سال‌های قبل تحول چشمگیری در آن صورت نپذیرفته است. بجز سال ۱۳۷۸ که جهش ناگهانی در حجم سرمایه‌گذاری خارجی در کشور صورت پذیرفته است، دیگر سال‌های مورد بررسی از همان روند آهسته‌ی رشد سرمایه‌گذاری خارجی

گزیده مطالب آماری - ۶۴ ————— تجزیه و تحلیل اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ...

برخوردار بوده‌اند. در سال ۱۳۷۸ به دلیل سرمایه‌گذاری یک میلیارد دلاری کشور کانادا در ذخایر معدنی تفتان، حجم سرمایه‌گذاری خارجی به یکباره رشد قابل توجهی یافته است و به استثنای آن دیگر سال‌ها تغییر محسوسی را نشان نمی‌دهد.

جدول ۸ - میزان ورود سرمایه‌های خارجی خصوصی به کشور طی سال‌های ۱۳۸۱ تا ۱۳۷۸

سال	سرمایه‌گذاری خارجی	میزان رشد (درصد)
۱۳۷۸	۱۰۴۷/۱	۱۶۸
۱۳۷۹	۴۹۱/۱	-۵۳/۱
۱۳۸۰	۶۲۰/۹	۲۶/۴
۱۳۸۱	۵۲/۱	-

مأخذ: آمار و اطلاعات اخذ شده از «گزارش‌های سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی فنی ایران».

بررسی دیدگاه کشورها نسبت به جذب سرمایه‌گذاری خارجی

در اوایل قرن نوزدهم، کشورها به صورت سیستماتیک تلاش زیادی را برای کنترل یا محدود کردن معاملات سرمایه‌ای خصوصی در سطح بین‌المللی انجام می‌دادند. در آن دوره به علت شرایط سیاسی و اقتصادی سرمایه‌گذاری غیر مستقیم خارجی، وام و عرضه‌ی اوراق قرضه‌ی دولتی بسیار مهم‌تر از سرمایه‌گذاری مستقیم بود. در سال ۱۹۴۵ به منظور ایجاد یک چارچوب سازمانی گسترده برای اقتصاد پس از جنگ تلاش می‌شد و هدف عمده قرار دادن اصول بین‌المللی FDI در منشور هاوانا بود. (منشور هاوانا به منظور خلق سازمان تجارت جهانی، طراحی شد و عمدتاً به تجارت جهانی - توافق عمومی تعرفه و تجارت^۱ GATT - استناد می‌کرد).

این منشور همچنین به طور مستقیم یا غیر مستقیم شامل مسائل دیگری نظیر

^۱ General Agreement on Tariff & Trade

تجزیه و تحلیل اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ... — گزیده مطالب آماری - ۶۴

سرمایه‌گذاری و رقابت بود. در این راستا آمریکا پیشنهادی برای بررسی سرمایه‌گذاری خارجی ارائه داد که شامل روش‌های مختلف حمایت از سرمایه‌گذاران بود و نتیجه این شد که منافع سرمایه‌گذاران خارجی در کشورهای در حال توسعه با مخالفت شدیدی روبه‌رو شد.

منشور هاوانا برای سازمان تجارت جهانی، سال ۱۹۴۸ ماده ۱۲: سرمایه‌گذاری بین‌المللی در توسعه اقتصادی

اعضای منشور موارد زیر را به رسمیت می‌شناسند:
۱- سرمایه‌گذاری بین‌المللی باید (هم در بخش عمومی و هم در بخش خصوصی) در ارتقای توسعه اقتصادی و اجتماعی نقش بسزایی داشته باشد.
۲- جریان سرمایه‌های بین‌المللی باید محرکی برای گسترش تلاش اعضا به منظور افزایش فرصت کشورهای دیگر برای سرمایه‌گذاری ایمن در سرمایه‌های موجود و آتی باشد.
۳- بدون قضاوت تبعیض‌آمیز در مورد توافقنامه‌های بین‌المللی موجود اعضای گروه‌ها از حقوق ذیل برخوردارند. ◀ اولاً: می‌تواند در صورت لزوم اقدامات ویژه‌ی امنیتی اتخاذ کنند تا اطمینان یابند که سرمایه‌گذار خارجی قصد مداخله در امور داخلی یا سیاست‌های کشوری ندارد. ◀ ثانیاً: می‌تواند تعیین کند که تا چه اندازه و بر چه اساسی سرمایه‌گذاری خارجی برای آینده ممکن است. ◀ ثالثاً: قادر خواهد بود شرایطی را فراهم آورد که مالکیت سرمایه‌گذاری‌های فعلی و آینده را داشته باشد.

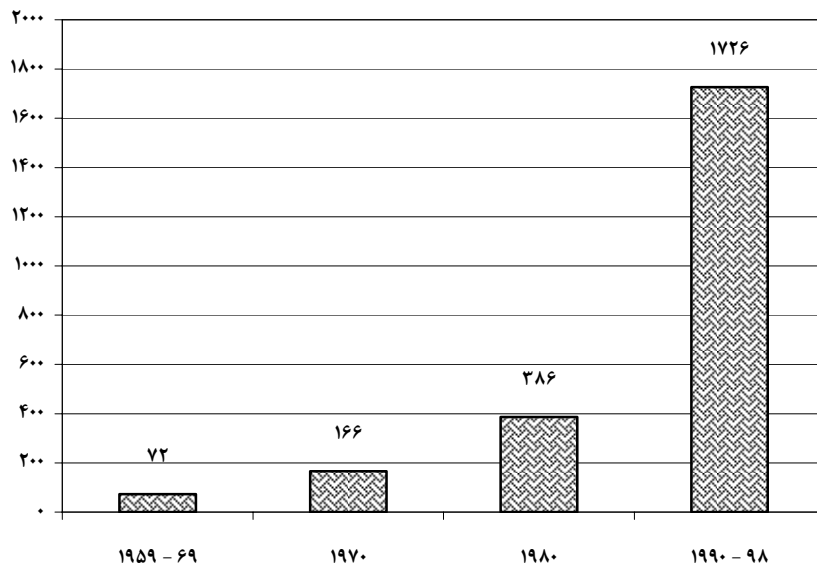
مأخذ: UNCTAD, *World Investment Report 1996*, pp. 4-5

در سال ۱۹۶۲ شورای امنیت سازمان ملل قطعنامه‌ای تصویب کرد که در آن به اصول حاکمیت دائمی بر سرمایه‌های طبیعی و منابع طبیعی اشاره شده بود. همچنین به رسمیت شناختن حقوق افراد برای منابع طبیعی‌شان و اعمال کنترل بر روی این منابع و ملی‌سازی آن‌ها، از مواردی بود که مطابق با این قطعنامه باید مورد توجه قرار می‌گرفت.

گزیده مطالب آماری - ۶۴ - تجزیه و تحلیل اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ...

این روند در کشورهای در حال توسعه با وجود این که چندان جدی و سخت نبود اما ادامه داشت. پیشنهادهایی نیز توسط کشورهای در حال توسعه، در رابطه با حفاظت از سرمایه‌های خارجی ارائه شد اما این پیشنهادها از حمایت چندانی برخوردار نشد. در همان دوران و حدود اوایل دهه‌ی ۱۹۶۰، کشورهای توسعه‌یافته روند تدریجی آزادسازی سرمایه‌گذاری را شروع کردند. (نمودار ۱)

نمودار ۱ - قراردادهای سرمایه‌گذاری دو جانبه (۱۹۵۹ - ۱۹۹۸)

مأخذ:

UNCTAD database on BITs, as cited in *Trends in International Investment Agreement, an overview*, p. 22.

تجزیه و تحلیل اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ... ————— گزیده مطالب آماری - ۶۴

در اوایل دهه‌ی ۱۹۷۰، بحران انرژی آثار گسترده‌ای بر توسعه‌ی کشورها و سرمایه‌گذاری خارجی داشت، یکی از نتایج عمده‌ی بحران انرژی کنفرانس بین‌المللی همکاری‌های اقتصادی بود که در فاصله‌ی سال‌های ۱۹۷۵-۱۹۷۷ نمایندگانی از ۲۷ کشور توسعه‌یافته و در حال توسعه (شامل کشورهای صادرکننده‌ی نفت) مذاکراتی را در رابطه با انرژی، تجارت و مالیه در پاریس آغاز کردند. در همین دوران بود که کشورهای در حال توسعه خواستار یک ساختار جدید در سیستم‌های مالی و تجارت جهانی همراه با یک نظام منسجم در اقتصاد بین‌المللی شدند.

به دنبال این درخواست بیانیه‌ی ۱۹۷۴ مطرح شد که براساس آن یک برنامه‌ی اقتصادی منسجم همراه با یک چارچوب قانونی برای وظایف اقتصادی (اصول قانونی اولیه برای اقتصاد بین‌الملل) تهیه شد که مفاد این قانون عبارت بودند از:

- ۱- تأکید بر نیاز کشورهای در حال توسعه به استقلال سیاسی و اقتصادی.
- ۲- نظارت بر نحوه‌ی عملکرد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی.
- ۳- نقش دولت کشور میزبان در کنترل سرمایه‌های ملی و خارجی.
- ۴- نظارت دولت بر فعالیت شرکت‌های چندملیتی.

به طور کلی در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ توافق جهانی در مورد آثار اقتصادی، اجتماعی شرکت‌های چندملیتی وجود نداشت. اغلب کشورهای توسعه‌یافته شرکت‌های چندملیتی را عامل بهبود شرایط کشورها، به ویژه انتقال‌دهندگان فناوری همراه با بهره‌وری، نیروی کار مولد و فنون پیشرفته می‌دانستند و نیز معتقد بودند که شرکت‌های چندملیتی واحدهای انحصاری هستند که از طریق بهره‌برداری از مزایای رقابتی خود در فناوری و چگونگی فنون کار، باعث احیای اقتصادی می‌شوند. اما در مقابل آن کشورهای در حال توسعه و کم‌درآمد با نگرانی بسیار، شرکت‌های چندملیتی را تهدیدی برای آزادی فرهنگی و سیاسی منطقه و در نتیجه ایجاد تضاد و دو قطبی شدن دیدگاه‌ها در مورد هزینه‌ها و منافع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌دانستند. گرچه چنین عقاید

گزیده مطالب آماری - ۶۴ ————— تجزیه و تحلیل اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ...

متضادی مانع تداوم رشد دانش و تجربه در مورد عملکرد شرکت‌های چندملیتی نشد.

در سال ۱۹۷۷ سازمان بین‌المللی کار (ILO) بیانیه‌ی سه جانبه‌ای از اصول مربوط به مؤسسه‌های چندملیتی و خط مشی اجتماعی ارائه داد. شورای امنیت سازمان ملل در سال ۱۹۸۰ مجموعه‌ای از قوانین و اصول را برای کنترل فعالیت‌های تجاری محدود پذیرفت و تحت همکاری آنکتاد به انجام کار پرداخت و به همین ترتیب موارد مشابه دیگری مبتنی بر وجوه محدودکننده‌ی فعالیت شرکت‌های چندملیتی پذیرفته شدند (به عنوان مثال قانون بین‌المللی بازاریابی شیرخوراکی در سازمان بهداشت جهانی (WHO) و رهنمودهای سازمان ملل برای حفاظت از حقوق مصرف‌کننده).

تغییر روند توزیع FDI بین بخش‌های مختلف اقتصاد

در دهه‌ی ۱۹۵۰ تمرکز FDI بیش‌تر بر مواد خام و سایر تولیدات اولیه بود اما افزایش سریع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در دهه‌ی ۱۹۸۰ با یک ترکیب بخشی از جریان و حجم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و توزیع FDI در بخش خدمات و صنایع فناوری همراه بود (جدول ۹).

تجزیه و تحلیل اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ... ————— گزیده مطالب آماری - ۶۴

جدول ۹- توزیع بخشی جریان FDI برای پنج کشور مادر ۱۹۸۱-۱۹۸۹

۱۹۸۵-۱۹۸۹	۱۹۸۱-۱۹۸۴	۱۹۸۵-۱۹۸۹	۱۹۸۱-۱۹۸۴	کشور
سهام به درصد		متوسط جریان سالانه (میلیون دلار)		
				ایالات متحده
۵۷	۵۲	۱۰۲۸۹	۵۹۸۱	بخش خدمات
۴۳	۴۸	۷۸۰۴	۵۴۳۵	سایر بخش‌ها (کشاورزی، صنعت)
				فرانسه
۴۹	۴۱	۲۹۲۱۳	۸۰۳۱	بخش خدمات
۵۱	۵۹	۳۰۷۹۰	۱۱۴۶۸	سایر بخش‌ها (کشاورزی، صنعت)
				ژاپن
۷۳	۶۱	۲۶۷۲۳	۵۲۸۰	بخش خدمات
۲۷	۳۹	۹۷۷۰	۳۴۴۸	سایر بخش‌ها (کشاورزی، صنعت)
				انگلستان
۳۸	۳۵	۵۶۹۹	۱۳۹۶	بخش خدمات
۶۲	۶۵	۹۳۶۰	۲۶۵۰	سایر بخش‌ها (کشاورزی، صنعت)
				آلمان
۶۴	۵۵	۶۱۶۰	۸۴۱۵	بخش خدمات
۳۶	۴۵	۳۴۵۵	۶۸۶۵	سایر بخش‌ها (کشاورزی، صنعت)

مأخذ:

UNCTAD, *World Investment Report 1991*, p.21.

UNCTC *Estimates, World Investment Directory (New York, UNCTC, 1991)*.

ملاحظه می‌شود که گرچه سهم FDI در هر سه بخش کشاورزی، صنعت و خدمات رو به افزایش است اما این افزایش در بخش خدمات بالاترین میزان را به خود اختصاص می‌دهد. به دنبال تغییرات FDI در بخش‌های مختلف، تغییراتی نیز در ساختار فعالیت‌های اقتصادی در کشور مادر و کشور میزبان به وجود می‌آید به طوری که سهم بخش کشاورزی از GNP به دلیل افزایش سهم بخش خدمات از GNP، در حال کاهش است.

تغییر روند سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از دهه‌ی ۱۹۸۰

در دهه‌ی ۱۹۸۰ شرایط حاکم بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تغییر کرد. مجموعه‌ای از توسعه‌های ملی و بین‌المللی باعث ایجاد تمایلات افراطی سیاسی در جهت معکوس شدند، اقتصاد بین‌المللی تغییر کرد و صنایع مربوط به شرکت‌های چندملیتی نحوه‌ی عملکرد خود را تغییر دادند. همانطور که قبلاً گفته شد، تا قبل از دهه‌ی ۸۰ حجم عمده‌ی FDI مربوط می‌شد به سرمایه‌گذاری در اکتشاف نفت و منابع طبیعی، امروزه سرمایه‌گذاری در تولید، بخش خدمات و فناوری پیشرفته تغییر کرده است و نمایانگر واقعیات جدید در اقتصاد جهانی هستند.

از طرف دیگر پیدایش بحران در کشورهای در حال توسعه، به ویژه کشورهای آسیای جنوب شرقی باعث به وجود آمدن گرایش‌های بیش‌تری نسبت به FDI شد. FDI نه تنها به راحتی در دسترس قرار می‌گرفت بلکه مشکلی مثل مشکل بدهی برای کشور ایجاد نمی‌کرد. در این شرایط علم، فناوری، مهارت‌ها و دسترسی به بازار برای این کشورها بیش‌تر شد. کشورهای میزبان به جذب سرمایه‌گذاران خارجی علاقه‌مند شدند و در اکثر کشورهای در حال توسعه، روند کنترل منابع طبیعی بسیار پیشرفت کرد و نسبت به زمان بعد از جنگ بسیار بیش‌تر شد. تمایل کشورها به سرمایه‌گذاری در بخش‌ها افزایش یافت و رقابت شدیدی در گرفت. توسعه‌های مهم دیگری هم صورت گرفت به عنوان مثال در سطح سیاست بین‌الملل انسجام نسبی جهان سوم به صورت چشمگیری کاهش یافت و از طرف دیگر فروپاشی تدریجی بلوک سوسیالیست و پایان یافتن جنگ سرد به مستحکم شدن توسعه‌ی بازار و نیروهای نشئت گرفته از بازار کمک نمود. محیط اقتصاد بین‌الملل باز شد، شرکت‌های چندملیتی تغییرات عمده‌ای کردند و یکپارچگی جهانی افزایش یافت. در سیاست‌های ملی بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته، نیاز به مداخله‌ی مستقیم دولت پذیرفته شد. این نظریات به سرعت در کشورهای در حال توسعه گسترش یافت و مستقیماً تحت تأثیر سیاست‌های ملی آن‌ها قرار گرفت.

این تغییرات تأثیر عمده‌ای بر قوانین ملی و سیاست‌های FDI داشتند. طی دو

تجزیه و تحلیل اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ... ————— گزیده مطالب آماری - ۶۴

دهه‌ی گذشته سیاست‌های FDI به ویژه طی سال‌های ۹۸-۱۹۹۱ تغییرات زیادی داشته‌اند. به عنوان مثال مقررات مصوب که محدودیت‌هایی را به وجود آورده بودند، تعدیل و یا کلاً حذف شدند، کنترل‌های اعمال شده بر عملیات بنگاه‌های خارجی وابسته به شدت ضعیف شدند، سرمایه‌گذاران به انتقال آزاد سودهایشان و سرمایه‌های خارجی در کشور میزبان پرداختند و دولت‌های میزبان توسعه پیدا کردند و کشورهای میزبان به دنبال جذب سرمایه‌های خارجی بودند که هم در سطح ملی و هم در سطح منطقه‌ای تضمین‌کننده باشند و مذاکرات در میان سیاستگذاران، به روش‌های کارآمد جذب‌کننده‌ی سرمایه‌ی خارجی، فناوری و تقسیم منابع متمرکز شده بود که خود باعث رشد اقتصادی کشور می‌شد. در این دوران نقش قوانین بین‌المللی و مقررات به عنوان عامل پیشرفت در مسائل سرمایه‌گذاری پذیرفته شد و حتی در برخی موارد اساس و پایه‌ی قوانین همچنان در حال تغییر بود. در سال ۱۹۸۵ کنوانسیون بانک جهانی، آژانس ضمانت سرمایه‌گذاری چند جانبه (MTCA) را تأسیس کرد و در این دوره از علاقه‌ی روزافزون به FDI خبر داده شد.

شرایط لازم برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی

مطالعات انجام شده نشان می‌دهد که برای جذابیت کلی یک کشور، باید شرایط اقتصادی و سیاسی مناسبی در آن جا حاکم باشد.^۱ به طور کلی می‌توان عوامل مؤثر در جذب FDI را در چهار بخش مورد بررسی قرار داد:

۱- عوامل سیاسی که خود شامل ثبات اقتصادی، سیاسی و اجتماعی در کشور میزبان و سیاست‌های تجاری مناسب برای FDI است.

۲- عوامل اقتصادی در کشور میزبان که برحسب هدف و نوع FDI مستلزم دستیابی به مزیت‌های مکانی ویژه است. این مزیت‌های مکانی برحسب آن که FDI در جستجوی بازار، منابع و دارایی و یا بهبود کارایی باشد تفاوت می‌کند.

^۱ فریده رحمانی، «جلب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی»، اطلاعات سیاسی اقتصادی، شماره‌ی هفتم و هشتم، سال ۱۳۷۹، ص ۱۶۶.

گزیده مطالب آماری - ۶۴ ————— تجزیه و تحلیل اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ...

- ۳- عوامل تسهیل‌کننده‌ی کسب و کار که شامل انگیزه‌های مالی، وجود نظام اداری و اجرایی کارآمد، تسهیلات اجتماعی و خدمات پس از سرمایه‌گذاری می‌باشد.
- ۴- عوامل سنتی.

عوامل تعیین‌کننده‌ی FDI در کشور میزبان

عوامل تعیین‌کننده‌ی مکان FDI	نوع FDI برحسب انگیزه‌ی شرکت‌های چندملیتی
<p>۱- عوامل تعیین‌کننده‌ی اقتصادی</p> <ul style="list-style-type: none"> درجه‌ی باز بودن اقتصاد تشویق سرمایه‌گذاری (ایجاد تصویر ذهنی مناسب، فعالیت‌های مولد سرمایه‌گذاری) اندازه‌ی بازار کشور میزبان حذف موانع تعرفه‌ای، سیاست‌های ارزی و خصوصی‌سازی 	<p>۱- جستجوکننده‌ی بازار</p> <ul style="list-style-type: none"> دسترسی به بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای رشد بازار اندازه‌ی بازار کشور میزبان رجحان‌های مصرفی خاص هر کشور ساختار بازار توانایی مشاغل داخلی
<p>۲- عوامل سیاسی</p> <ul style="list-style-type: none"> ثبات اقتصادی، سیاسی و اجتماعی نوع نگرش دولت در رابطه با سرمایه‌گذاری خارجی استانداردهای رفتار با شرکت‌های خارجی سیاست‌های تجاری و یکپارچگی درگیری بین گروه‌های سیاسی و اقتصادی انسجام FDI و سابقه‌ی کشور در جذب FDI قوانین و مقررات حقوقی سیاست‌های مربوط به کارکرد و ساختار بازار خصوصاً سیاست‌های مربوط به ادغام‌ها و اکتساب‌های بین‌المللی (M&A) 	<p>۲- جستجوکننده‌ی دارایی و منابع</p> <ul style="list-style-type: none"> مواد اولیه دسترسی به نیروی کار ماهر کیفیت آموزش و تحقیق در کشور شرایط کشور از لحاظ R&D خلق دارایی‌ها شامل اختراعات، تعدیلات فناوری و وضعیت فرهنگی نیروی کار غیر ماهر مواد خام هزینه‌های قانونی زیرساخت‌های فیزیکی (بنادر، راه‌ها، ارتباطات راه دور)
<p>۳- عوامل تسهیل‌کننده‌ی کسب و کار</p> <ul style="list-style-type: none"> عوامل تسهیل‌کننده‌ی سرمایه‌گذاری تسهیلات اجتماعی (مدارس دوزبانه، کیفیت زندگی و ...) خدمات بعد از سرمایه‌گذاری خدمات درمانی حذف بوروکراسی و فساد اداری 	<p>۳- جستجوکننده‌ی کارایی</p> <ul style="list-style-type: none"> هزینه‌ی منابع و دارایی‌هایی که برای نیروی کار فهرست‌بندی شده است سایر هزینه‌های نهاده نظیر حمل و نقل و کالاهای واسطه عضویت در ادغام‌های منطقه‌ای در مقیاس اقتصادی
<p>۴- آموزش و توسعه‌ی منابع انسانی</p>	

مأخذ:

UNCTAD, World Investment Report 1998, p. 91.

تجزیه و تحلیل اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ... ————— گزیده مطالب آماری - ۶۴

این سیاست‌ها می‌تواند از ممنوعیت ورود FDI شروع شود و تا عدم تبعیض میان شرکت‌های داخلی و خارجی و حتی ایجاد ترجیحاتی برای فعالیت شرکت‌های خارجی پیش رود. سیاست‌های آزادسازی FDI از اواسط دهه‌ی ۱۹۸۰ میلادی به بعد بسیار سریع بود که شامل کاهش انحرافات بازار و بهبود نحوه‌ی برخورد با شرکت‌های چندملیتی است.

نتیجه‌گیری

امروزه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از اهمیت خاصی در میان کشورهای در حال توسعه برخوردار شده است و شرکت‌های چندملیتی (TNC) نحوه‌ی عملکرد خود را در کشورهای در حال توسعه تغییر داده‌اند.

در یک بررسی تاریخی ملاحظه می‌شود که سرمایه‌گذاری خارجی از اواخر سده‌ی نوزده میلادی نقش مهمی را در اقتصاد جهانی ایفا کرده است. در دوره‌ی قبل از ۱۹۱۴ میلادی جابه‌جایی سرمایه با جابه‌جایی بزرگ جمعیتی در خارج از اروپا همراه بود. بخش اعظم سرمایه‌گذاری به صورت بهره‌ی ثابت و سرمایه‌گذاری در پرتغولیو بود. در آن زمان بریتانیا مهم‌ترین کشور اعتبار دهنده‌ی جهان به شمار می‌رفت و در سال ۱۹۱۴ نیمی از سرمایه‌های بین‌المللی به این کشور تعلق داشت. به همین جهت دوره‌ی منتهی به سال ۱۹۱۴ را عصر طلایی سرمایه‌گذاری بین‌المللی نامیده‌اند.

جنگ جهانی اول و پیامدهای آن تأثیری اساسی بر ثروت اروپا داشت و اروپا به دلیل بدهی‌های جنگ و هزینه‌های بازسازی تا سال ۱۹۲۰ از یک اعتباردهنده به یک بدهکار تبدیل شد. در نیمه‌ی دوم دهه‌ی ۱۹۳۰ دوره‌ی بحرانی سرمایه‌گذاری خارجی رخ داد. رکود اقتصادی در ایالات متحده (۱۹۲۳-۱۹۳۳) و به دنبال آن در اروپا موجب ایجاد علاقه به خودکفایی در اقتصاد ملی و ایجاد اشتغال در اقتصاد داخلی کشورها شد. در این شرایط تنزیل ارزش پول ملی، کنترل ارز، ایجاد موانع تعرفه‌ای و سهمیه‌بندی بازارها موجب کاهش سرمایه‌گذاری خارجی شد. این دوره با جنگ جهانی دوم به پایان رسید و در نتیجه‌ی آن دو کشور ایالات متحده و بریتانیا در سال‌های ۱۹۳۸ و ۱۹۴۵

گزیده مطالب آماری - ۶۴ - تجزیه و تحلیل اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ...

بدهکار شدند. جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در دهه‌ی ۱۹۸۰ به طور نابرابر در میان کشورها و مناطق در حال توسعه سرشکن می‌شد. آسیا بزرگ‌ترین دریافت‌کننده‌ی سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی بود. در فاصله‌ی سال‌های ۱۹۸۳ تا ۱۹۹۰ کلاً ۸۹/۶۱ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در آسیا صورت گرفت که نمایانگر بیش از نیمی از این گونه سرمایه‌گذاری‌ها در تمام کشورهای در حال توسعه بود. بخش عمده‌ای از موفقیت در افزایش سهم کشورهای در حال توسعه از جریان ورود FDI مربوط به موفقیت منطقه شرق و جنوب شرقی آسیا طی سال‌های گذشته می‌باشد. این منطقه در سال‌های ۱۹۹۵ تا ۲۰۰۰ پذیرای ۵۶ درصد از جریان‌های ورودی FDI به کشورهای در حال توسعه بود که ۹۴ درصد این جریان به سوی منطقه‌ی شرق و جنوب شرقی آسیا بوده است. کشورهای چین، هنگ کنگ، سنگاپور، مالزی و ... نمونه‌ی بارز مناطقی هستند که با جذب FDI به رشد اقتصادی قابل ملاحظه‌ای دست یافته‌اند.

راهکارها و پیشنهادها

با توجه به روند کنونی جهانی شدن، سرمایه‌گذاری خارجی به عنوان عاملی برای انتقال فناوری پیشرفته، مدیریت کارآمد و توسعه‌ی منابع انسانی و مالی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. اما تأثیر این متغیر بر اقتصاد کشورهای در حال توسعه (میزبان) به شرایط محیطی ایجاد شده و نوع استراتژی توسعه اتخاذ شده بستگی دارد. طی دو دهه‌ی اخیر با تغییر برخورد کشورهای در حال توسعه نسبت به سرمایه‌گذاری خارجی، رقابت شدیدی بین آن‌ها بر سر جذب FDI در گرفته است و هر کدام با بهبود شرایط داخلی سعی در جذب میزان بیش‌تری از این سرمایه را دارند. به منظور هر چه بهتر شدن این شرایط پیشنهادهایی کلی برای کشورها ارائه می‌شود:

- ۱ - برقراری امنیت داخلی شامل امنیت سیاسی، اقتصادی و قضایی در کشور.
- ۲ - مبارزه‌ی جدی با فساد اداری و مالی.
- ۳ - اجرای سیاست‌های آزادسازی و خصوصی‌سازی به صورت برنامه‌ریزی شده، کاملاً تدریجی و با حضور سرمایه‌گذاران خارجی، یعنی سرمایه‌گذاران خارجی نیز در

تجزیه و تحلیل اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ... ————— گزیده مطالب آماری - ۶۴

- برنامه‌های خصوصی‌سازی سهیم باشند.
- ۴ - اعمال سیاست‌های شفاف اقتصادی، اصلاح ساختار اقتصاد و تعهد به اقتصاد بازار.
- ۵ - ایجاد سیاست‌های هماهنگ پولی و مالی، کنترل کسر بودجه و تورم و استقرار یک رژیم با ثبات ارزی به عنوان شاخص‌های سلامت اقتصاد کشور.
- ۶ - ایجاد زیرساخت فیزیکی مناسب نظیر سیستم ارتباطی، راه، بندر و فرودگاه به خصوص در مناطق آزاد.
- ۷ - برقراری روابط دیپلماتیک قوی در عرصه‌ی جهانی، عضویت در مجامع بین‌المللی، انعقاد پیمان‌های چند جانبه‌ی سرمایه‌گذاری و پرهیز از تنش در مناسبات بین‌المللی به منظور جلب اعتماد سرمایه‌گذاران خارجی.
- ۸ - مشخص شدن جایگاه مالکیت خصوصی و محترم شمردن آن.
- ۹ - برقراری وضعیت مناسبی که در آن شرکت‌های داخلی بتوانند به صورت مستقیم وارد مذاکره با سرمایه‌گذاران خارجی شوند.
- ۱۰ - اصلاح قانون کار به گونه‌ای که آزادی عمل بیشتری به کارفرما داده شود تا در صورت مواجه شدن با عدم کارایی کارگر بتواند وی را از کار برکنار نماید.

گزیده مطالب آماری - ۶۴ ————— تجزیه و تحلیل اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ...

مرجع‌ها:

- ۱- اکبر نفری، «سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی شرکت‌های چندملیتی آمریکا»، اقتصاد و مدیریت، شماره‌ی ۱۸ و ۱۹، سال ۱۳۷۲، ص ۵۸.
 - ۲- فریده رحمانی، «جلب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی»، اطلاعات سیاسی اقتصادی، شماره‌ی ۷ و ۸، سال ۱۳۷۹، ص ۱۶۴.
 - ۳- علیرضا رحیمی بروجردی، «بررسی نظری پیرامون تأثیر متغیرهای درونزا و برونزا بر فرار سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران»، مؤسسه‌ی تحقیقات پولی و بانکی، ۱۳۷۹، ص ۲۵.
 - ۴- بهروز هادی زنوز، سرمایه‌گذاری خارجی در ایران، انتشارات دیدآوران، ۱۳۷۹، ص ۴۱.
 - ۵ - سید محمدرضا سیدنورانی، پایان‌نامه‌ی دکتری دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۴.
 - ۶ - شرکت سرمایه‌گذاری سازمان صنایع ملی ایران، بحثی پیرامون سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، گزارش تحقیقی، ۲۵ آبان ۱۳۷۱.
 - ۷- منصوره عباسی، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد دانشگاه تهران، سال ۱۳۸۲، ص ۶۲.
 - ۸ - همایون خاتمی، «بررسی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی» رساله‌ی کارشناسی ارشد دانشگاه تهران، ۱۳۷۴، ص ۵۹.
 - ۹- شرکت سرمایه‌گذاری سازمان صنایع ملی ایران، بحثی پیرامون سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، گزارش تحقیقی، ۲۵ آبان ماه ۱۳۷۱.
 - ۱۰- همایون خاتمی، «بررسی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی» رساله‌ی کارشناسی ارشد دانشگاه تهران، ۱۳۷۴، ص ۵۹.
- ۱۱) UNCTAD, World Investment Report 2001
 - ۱۲) UNCTAD, World Investment Report 1998, p.91.
 - ۱۳) UNCTAD, World Investment Report, (1995, 1998, 1999, 2001), p. 291, 479.
 - ۱۴) John H Dunning, "Determinants of Foreign Direct Investment: Globalization Induced Changes and the Role of FDI Policies",

تجزیه و تحلیل اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ... ————— گزیده مطالب آماری - ۶۴

World Investment Prospects, 2002.

- ۱۵) Dr. Joche Ropke, "The east Asian Miracle", Theoretical Challenge, 1997, p. 5.
- ۱۶) Gordon, H Hanson, "Should countries promote FDI?", University of Michigan, Feb 2001, pp. 16-20.
- ۱۷) International Monetary Fund (IMF), Determinants and Systemic Consequences of International Capital Flows, occasional paper no. 77 (Washington, DC: IMF, 1991); IMF, World Economic Outlook (Washington, DC: IMF October 1991).
- ۱۸) IMF, World Economic Outlook, foreign private investment in developing countries.

گزیده مطالب آماری - ۶۴ ————— تجزیه و تحلیل اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ...

واژه‌نامه:

- (۱) سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI: Foreign Direct Investment)
- (۲) سرمایه‌گذاری غیر مستقیم خارجی (FPI: Foreign Portfolio Investment)
- (۳) کشورهای کمتر توسعه‌یافته (LDC: Less Developed Countries)
- (۴) کنفرانس توسعه و تجارت در سازمان ملل (UNCTAD: United Nations Conference on Trade and Development)
- (۵) سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه (OECD: Organization of Economic Cooperation & Development)
- (۶) موافقتنامه‌ی عمومی تعرفه و تجارت (GATT: General Agreement on Tariff and Trade)
- (۷) شرکت‌های چندملیتی (TNC: Transnational Corporations)
- (۸) سازمان بین‌المللی کار (ILO: International Labor Organisation)
- (۹) سازمان بهداشت جهانی (WHO: World Health Organisation)
- (۱۰) تولید ناخالص داخلی (GNP: Gross Domestic Product)